

SHAXSNING KASBBIY O'Z-O'ZINI BAHOLASH OMILLARI VA NERV TIZIMINING PSIXODINAMIK XUSUSIYATLARI

*O'zbekiston Respublikasi Jamoat
xavfsizligi universiteti dotsenti,
p.f., dotsent I.O.HAYDAROV*

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning kasbiy o'zini o'zi anglashida asab tizimi xususiyatlarining o'ziga xosligi, insonning kasbiy faoliyatida juda sezilarli darajada ta'sir qilishi, muayyan kasblar uchun asab tizimining xususiyatlari muhim ahamiyatga ega ekanligi haqidagi ilmiy qarashlar va tadqiqot natijalari asosida ochib berilgan

Kalit so'zlar: individual-tipologik, ijtimoiy-psixologik, asab tizimining xususiyatlari, ruhiy bosim, kuchli stress xususiyati, psixodinamik xususiyatlari, ichki resurslar.

FACTORS OF PROFESSIONAL SELF-ESTEEM OF THE PERSON AND PSYCHODYNAMIC PROPERTIES OF THE NERVOUS SYSTEM

Annotation: This article, based on scientific views and research results, reveals the features of the nervous system in a person's professional self-awareness, its significant influence on a person's professional activity, as well as the importance of the nervous system for individual professions.

Key words: individual-typological, social-psychological, features of the nervous system, mental stress, features of severe stress, psychodynamic features, internal resources.

ФАКТОРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ И ПСИХОДИНАМИЧЕСКИЕ СВОЙСТВА НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ

Аннотация: В данной статье на основе научных взглядов и результатов исследований раскрываются особенности нервной системы в профессиональном самосознании человека, ее существенное влияние на профессиональную деятельность человека, а также значение нервной системы для отдельных профессий.

Ключевые слова: индивидуально-типологические, социально-психологические, особенности нервной системы, психическое напряжение, особенности тяжелого стресса, психодинамические особенности, внутренние ресурсы..

Insonning kasbiy faoliyatdagi muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi ko‘p jihatdan uning temperamenti, xarakteri, qobiliyatlari va kasb talablarida namoyon bo‘ladigan individual tipologik xususiyatlarining muvofiqligi bilan belgilanadi. Shaxsning ushbu individual tipologik xususiyatlari uning kasbiy o‘zini o‘zi belgilashi va kasbiy rivojlanishiga, kasbiy muhitga integratsiyalashuviga va kasbiy o‘zini o‘zi anglashiga t’sir qiladi.

So‘nggi paytlarda inson faoliyatining eng muhim tartibga soluvchisi sifatida shaxsning individual-tipologik, ijtimoiy-psixologik xususiyatlari va ruhiy holati o‘rtasidagi munosabatlar muammosining rivojlanishi nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega bo‘lmoqda.

Olib borilgan tadqiqotlarda kasb tanlashda alohida e’tibor qaratiladigan asosiy individual psixofiziologik parametrlarni (kasbiy tayyorgarlik va ko‘nikmalar) mustaqil ko‘rib chiqilmoqda. Bu esa asab tizimining xususiyatlari tug‘ma bo‘lib, xarakterni va shuning uchun insonning taqdirini juda sezilarli darajada aniqlaydi. Muayyan kasblar uchun asab tizimining m’lum xususiyatlari muhim ahamiyatga ega: b’zilarida bu moslashuvchanlik va labillik, boshqalarida - kuch va barqarorlik.

V.S. Merlin nuqtai nazaridan shaxsiy xususiyatlarning belgisi - bu haqiqat ob’ektlariga yo‘naltirilganlik. Shaxsning yo‘nalishi uning qiziqishlari va moyilliklari, dominant motivatsiyasi, intilishlar darajasi, e’tiqodlari va m’lum bir yosh uchun yetakchi faoliyat turi bilan tavsiflanadi. Shaxsiy xususiyatlar haqiqatning m’lum bir tomoniga nisbatan boshqalardan (neyrodinamik, psixodinamik xususiyatlar) farqlanadi. Agar munosabat mavjud bo‘lsa, unda bu har doim shaxsning mulkidir. Munosabatlar odamlarga, ishga, narsalarga va o‘ziga bo‘lishi mumkin. Haqiqat ob’ektlariga munosabat odamlarning harakatlarini rag‘batlantiradi va m’lum hissiy kechinmalar bilan birga keladi [37, c, 82].

Tabiiy individual tipologik xususiyatlar orasida hozirgi vaqtda eng ko‘p o‘rganilganlari kuch-zaiflik (ya’ni chidamlilik darajasi, asab tizimining samaradorligi, uning turli xil shovqinlarga chidamliligi) va harakatchanlik-inersiya (ya’ni harakat tezligi). qo‘zg‘alish va tormozlanish jarayonlarining o‘zgarishi va tezligi).

Kuchli (yoki zaif) asab tizimi mavjud bo‘lganda, hayot, tarbiya va t’limning turli sharoitlarida rivojlanish jarayonida harakatchan (yoki inert), turli xil psixologik shaxsiy xususiyatlar paydo bo‘lishi mumkin. Kuchli asab tizimi yuqori ishlash bilan tavsiflanadi. Boshqacha qilib aytadigan bo‘lsak, nerv hujayralari uzoq vaqt davomida tormozlanish holatga o‘tmasdan yoki charchamasdan nerv impulslerini qabul qilishi va uzatishi mumkin. Zaif asab tizimi asab hujayralarining past ishlashi bilan tavsiflanadi; ular tezroq tugaydi. Nerv tizimining bu xossalari inson faoliyati va xulq-atvorida mos ravishda namoyon bo‘ladi.

Asab tizimi zaif bo‘lgan odam ko‘pincha xotirjam, jim, ehtiyotkor, itoatkor. U uzoq vaqt davomida shovqinli, faol mashg‘ulotlarda qatnasha olmaydi, bu uning kichik

kuch zaxirasi va charchoqning kuchayishi bilan bog‘liq. Ko‘pincha tozalikka moyil, u juda t‘sirchan. G‘ayrioddiy muhit, begonalarining e‘tibori, unga ruhiy bosim - bularning barchasi bunday odam uchun juda kuchli stress xususiyati bo‘lishi mumkin. Bunday hollarda u yo‘qoladi, to‘g‘ri so‘zlarni topa olmaydi, savollarga javob bermaydi, eng oddiy so‘rovlarni bajarmaydi. O‘zlarining yuqori sezgirliги tufayli bunday odamlar ayniqsa zaif va boshqalarning tanqidi va noroziligiga o‘riqli munosabatda bo‘lishadi. Ko‘pincha bunday odamlarda o‘ziga ishonch yo‘q, ular muvaffaqiyatsizlik qo‘rquvi va ahmoqona ko‘rinishdan qo‘rqish bilan ajralib turadi, buning natijasida muvaffaqiyatga erishish ancha qiyinlashadi.

Asab tizimi kuchli bo‘lgan odamni atrofdagilar butunlay boshqacha ko‘rishadi – ko‘pincha quvnoq, o‘ziga ishongan, o‘rganishda stressni boshdan kechirmaydi, katta hajmdagi materialni oson o‘zlashtiradi. U energiyaga to‘la, charchamaydi, doimo faoliyatga tayyor. U deyarli hech qachon charchamaydi, letargik yoki bo‘shashmaydi. Ishga kirishganda, u deyarli hech qanday qiyinchiliklarni boshdan kechirmaydi; u qo‘shimcha yuklar yoki nom‘lum yangi faoliyatga o‘tish haqida qayg‘urmaydi. Kuchli asab tizimiga ega bo‘lgan odam vaqtdan foydalanishda ko‘proq samaradorlik, o‘zining chidamliligi, ishda to‘xtashlar va muvaffaqiyatsizliklar yo‘qligi tufayli bir xil vaqt ichida boshqalarga qaraganda ko‘proq ishni bajarish qobiliyati bilan ajralib turadi. Kuchli asab tizimining yana bir afzalligi - o‘ta kuchli ogohlantirishlarga, hatto qo‘rqinchli tabiatga ham yetarli darajada javob berish qobiliyatiga ega. Zaif asab tizimiga ega bo‘lgan odamlarda bunday sharoitlarda asab hujayralarining normal ishlashi buziladi va natijada faollik buziladi.

Bundan ko‘rinib turibdiki, asab tizimining kuchi insonning o‘ta kuchli stimullarning ta‘siriga hissiy va psixologik qarshiligini ta‘minlaydi va shu bilan ekstremal vaziyatlarda ishonchlilikni oshiradi. Odatda, qiyin vaziyatda, kuchli asab tizimiga ega bo‘lgan odamlar uchun xotirjamlikni saqlash osonroq; ular vaqt bosimi ostida to‘g‘ri qaror qabul qilishga qodir va chalkashmaydi. Bir qator kasblarda bu butun "odam-mashina" tizimining muammosiz ishlashini ta‘minlash uchun zarurdir.

Qiyin, hayot uchun xavfli vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan kasblar unchalik ko‘p emas (sinovchi uchuvchilar, kosmonavtlar, konchilar, havo harakatini nazorat qiluvchilar, jarrohlar, o‘t o‘chiruvchilar, qutqaruvchilar), lekin ularda xato qilish qiymati juda yuqori bo‘lishi mumkin.. Ekstremal vaziyatda mutaxassisning harakatlarining to‘g‘riligi xizmat muddati va ish tajribasiga emas, balki asab tizimining kuchiga bog‘liq. Nostandart, qiyin vaziyatda (baxsiz hodisalar, portlashlar, yong‘inlar, tabiiy ofatlar) faqat kuchli asab tizimiga ega bo‘lgan shaxslar vaziyatni to‘g‘ri baholash, o‘zini tutish, o‘zini tuta bilish va favqulodda vaziyatni normallashtirish uchun maqbul echimni topishga qodir. . Shunday qilib, favqulodda vaziyatda energiya tizimlarining "kuchli" va "zaif" operatorlari faoliyatini o‘rganish orqali ularning xatti-harakatlarida farqlar aniqlandi. Agar “kuchlilar” adashib ketmasa va avariya

tarqalishining oldini olish va uning oqibatlarini bartaraf etish uchun barcha zarur choralarni ko‘rgan bo‘lsa, “zaif” butunlay boshqacha yo‘l tutgan, ular yo ish joyini tark etgan yoki tartibsiz harakatlar qilgan. uzoq muddat faqat vaziyatning rivojlanishini yomonlashtirishi yoki biron-bir harakatni amalga oshirish qobiliyatini butunlay yo‘qotishi mumkin edi. Har qanday holatda, ularning kasbiy faoliyati yo‘q qilindi. Bu na ish stajiga, na yoshga, na ish tajribasiga bog‘liq emas edi. Shunday qilib, kasb tanlashda kuchlilik xususiyati - asab tizimining zaifligini hisobga olish kerak. "Zaif"larga favqulodda, ekstremal, hayot uchun xavfli vaziyatlar yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan kasblarni tanlash tavsiya etilmaydi. Shu sababli, kasbiy konsultatsiya paytida zaif asab tizimiga ega bo‘lgan odamlar uchun ma‘lum bir qator kasblarni tanlashga cheklovlar kiritilishi mumkin. Biroq, kelajak uchun rejalarni tubdan qayta qurish har doim ham talab qilinmaydi.

Shunday qilib, kasb tanlash yoki kasbiy o‘zini o‘zi belgilash insonning jamiyatda o‘zini o‘zi tasdiqlashining asosi, hayotdagi asosiy qarorlardan biridir. Kasbiy o‘zini o‘zi belgilash - bu sub’ektning ichki resurslarini tahlil qilish va ularni kasb talablari bilan bog‘lash natijasida amalga oshiriladigan tanlov.

Xulosa

Kasbiy jihatdan muhim xususiyatlarni o‘rganish bilan bir qatorda, insonning kasbga moslashish usullaridan biri sifatida uning individual xususiyatlariga, uning individual ish uslubiga e‘tibor berish kerak. Insonning individual psixologik xususiyatlarining mehnatdagi o‘rni shundan iboratki, yoqimsiz muhit va pedagogik ta’sirlardan kelib chiqqan turli ruhiy holatlarning faoliyatiga ta’siri unga bog‘liq. Neyropsixik stress darajasini belgilovchi turli omillarning (masalan, ish faoliyatini baholash, ish sur’atini tezlashtirish, intizom va boshqalar) ta’siri ularga bog‘liq. Kasbiy faoliyatda qobiliyat, temperament va xarakter kabi shaxsiy xususiyatlar katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR:

- 1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlari” to‘g‘risidagi 2019-yil 6-sentabrda PF-5812-son Farmoni”
- 2.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi «O‘zbekiston-2030» strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-sonli Farmoni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.09.2023 yildagi «O‘zbekiston-2030» strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-sonli Farmoni
- 3.Aminov N.A. Psixofiziologicheskie i psixologicheskie predposylki pedagogicheskix sposobnostey // Voprosy psixologii. - 1988. - № 5. - S.71 - 77.
- 4.Artemeva T.N. Metodologicheskiy aspekt problemy sposobnostey. – M.: Nauka, 1977.
- 5.Aseev V.G. Motivatsiya povedeniya i formirovanie lichnosti. - M.: Mysl, 1976. - 158 s.
- 6.Klimov A.E. «Doroga v professiyu» L. 1974.
7. Qodirov B.R. "Qobiliyat va moyilliklar". /Tabiiy shart-sharoitlarni o'rganish/. Toshkent nashri. Fan, 1990 yil.
- 8.Klimov A.Ye. «Kak vybrat professiyu» M. 1984.